

SÓBÁLVÁNY

Hogyne örülnénk »A sóbálvány« külföldi sikerének; a harmadik fő díjnak, amelyet a Karlovy Vary-i filmfesztiválon elért!

Nemzeti büszkeségünk ez a siker — elismerés az eredményekért és biztatás a jövőre.

S örömünk már-már elfogultságra csábít: nézzük ez egyszer csak a jót, hunyjunk szemet a hibák felett, hogy ünnepi érzésünket be ne felhőzzük!

De nyughatatlan kísérünk, a kedvrontó tárgyilagosság visszatart: mit ér a biztatás, ha vakon fogadjuk, s azt sem tisztázzuk, minek szól?

Igy aztán mégis a »szabályos« kritika mellett döntünk.

»A sóbálvány« *Thurzó Gábor* hasonló című regényének filmváltozata.

Thurzó regénye — a magyar »mélytengeri« irodalom egyik kései hajtása — nem társadalomkritikai igényről készült; a feladat itt egy lélektani rejtvény megoldása volt. *Margittainé* szökött katonafiát a »tishti özvegyek« álpatrióta vakságában visszaparancsolja a tűzvonalba. A fiú, *Margittai Feri*, útközben halá-

los sebet kap, és a sebész kése alatt életét veszti. Megfejtendő: vízszintes 1: a »gyilkos« özvegy hogyan fogadja *Feri* halálhírét? milyen védekezést talál az észbontó büntudat következményei ellen? — és függőleges 1: sikerül-e a védekezési Megoldás: *Margittainé* — aki egyébként is »extrém« alkat — nem hiszi el a tragédiát. S lelkiismerete megnyugtatósára hazugságba álcázza magát: *Feri* él, külföldre menekült, és bármikor hazajöhet. Majd amikor a tények — a sebész-főorvos vallomása s az exhumálás — végképp kijózanítanak: alibi-élményt keres, képzeletben birtokába veszi *Feri* utolsó óráit, és a véletlen tragédiát tervszerűen álmódja. A halál, *Margittainé* monomániás álmában, egy meghitt és bizalmas együttlét után, anya és fiú közös akaratára következik be. De a védekezés nem sikerül. S az özvegy beleőrül a büntudatba.

A regényíró *Thurzó* — lásd a nyugati mintákat: *Gide*, *Cocteau*, *Po-wys*, *Sartre* szédítő és bizarr kísérleteit — nem vállalkozik másra, mint egy »szabálytalan« lélek kompenzációs hajlamainak ábrázolására; lehetőleg úgy, hogy a görcsös álmok, káprázatok és kényszerképzetek di-

Páger Antal, Kállay Ferenc és Tordy Géza

rekt formában jelenjenek meg. Formailag — bármilyen furcsán hangzik is — a naturalizmus tárgyisztelete áll legközelebb ehhez az írói módszerhez. Semmi szédület, líra, ködösítés vagy részvét. Csak józan agymunka és koncentráció. Csak a fehér kockák kitöltése: vízszintes és függőleges irányban. A sebész-főorvos, mint büntelen tanú, nem hiába vállalkozik az elbeszélő szerepére; az ő hideg érdeklődése, elemző nyugalma az író és a téma kapcsolatát is jellemzi. Van ebben a nyugalomban jó adag közöny is — Camus meg a modern lélek-elemzők közönye, amellyel a határeseteket központi rangra emelik —, de ezt most ne bolygassuk. A módszer az okos és találmányos Thurzó számára eredményesnek bizonyul; a vízszintes és függőleges sorok, akár egy keresztretjvényben, pontosan vágják egymást.

Thurzó Gábor, a filmíró azonban többre vállalkozik: a régi értelmiség válságának ábrázolására a felszabadulás után. A lélektani rejtvénynek tehát társadalmi tartalmat kell kapnia. S ehhez a többlethez az eredeti regényanyag nem elég: Margittainé lelki krízise, ideggörce annyira kivételes eset, hogy még egy szűk osz-

tály-réteg válságáról sem adhat képet. Így hát új, általánosabb érvényű — de az özvegy sorsával párhuzamos problematikát hordozó főhősre van szükség. A választás önként kínálkozik: a főorvos-tanú kilép passzív szerepköréből, és ürtügyet kap a bűntudatra. (Az ürtügy: egy kommunista ellenálló kivégzése.)

De lássuk a tényeket. Amikor a sebesült Margittal Feri operációja elkezdődik, a főorvos egy fehér köpenyes asszisztentst talál a műtőben, akit katonaszökevény sebésznek képzel. Azonban már az első szikeadogatásnál kiderül, hogy az idegen nem ért a szakmához, s dilettantizmusa végzetes lehet. Az idő sürget, életmentésről van szó, mi mászt tehet a főorvos? — az állaszisztentst kiküldi a műtőből. Igazán nem rajta múlik, hogy az orvosnak álcázott ellenállót néhány perc múlva agyonlövök a nyilasok. Hiszen azt sem tudta, ki az illető? Ha valamiben, úgy csak a könnyelműség vétkében lehetne őt elmarasztalni, amiért az ismeretlen embert a műtőasztal mellé engedte. De a főorvos épp ellenkezőleg: a kommunista állaszisztens »kiszolgáltatásában« találja bűnösnek magát. S amikor egy hazug feljelentés alapján, mint »nyilas-bérencet« perbefogják, a vádat komolyan veszi, és mindjobban belehajszolja magát a bűntudatba. Majd ezzel a lelki teherrel — az akaratlan gyilkosság kényszerképzetével — válik Margittainé rokonává. Míg azonban az özvegy vívódása — egy paranoiás alkat érzésvilágában — nagyonis indokoltnak tűnik fel, a főorvos lelki krízise — egészséges férfiről lévén szó — majdnem alaptalan. Az özvegy valóban elkövetett vétkét, fia frontra-küldését igyekszik ellensúlyozni rögeszméivel. A főorvosnál egy mesterkélt probléma termel rögeszméket. S a rokonvívódás során el is veszti tipikusságát. Válsága éppoly patológikus tünet, mint az özvegyé, és semmi köze az értelmiség általános válságához.

A film exozicciója — a főorvos és Margittainé bemutatása — kitérő. Tömör, sűrű, drámai jelenetek követik egymást Budapest ostromáról, a nyilasterrorról, a katonaszökevény

fiú hazatéréséről, a műtétről. Itt lát-
szik csak, hogy Thurzó Gábor milyen
jól ért a film nyelvén!

De amint a két témakör — a se-
bész és az özvegy rokon-filkciója —
találkozik, a rejtvény logikájában is
zavar támad. A sorok nem fedik
többé egymást. A főorvosnál egy
társadalmi »látomássá« avatott ab-
szurdum bosszulja még magát: ha a
mellőzés félelme felöltik is benne,
még azt sem tudjuk feltételezni,
hogy az álproblémából lelkiismereti
kérdést csinál. Hogyan hihetnénk
hát a fejleményekben: elvadult ma-
gányában, torz rettegésében, deliriu-
mos önkínzásában, amely a »nagy
monológ« és a tükörjelenetben
már-már klinikai esetté válik? S fő-
leg: hogyan hihetnénk e szimptomák
jellekpes — a régi értelmiség válsá-
gát kifejező — tartalmában? Pereg-
pereg a film, és egyre több kétely tá-
mad bennünk: miért nem aktívabb?
miért adja meg olyan könnyen ma-
gát? miért épp az ünnepi vacsora
alatt árulja el Margittainének az
igazságot? miért utasítja el Elzi sze-
relmét? — és így tovább... Az öz-
vegy lelki képlete már sokkal hihe-
tőbb. Itt inkább a műfajból származó
hiányérzettel kell megküzdenuünk.
Mert amit a regény ebben az extrém
és bizarr jellemben oly hibát-
lanul megindokol, kifejti, elemez,
azt a film csupán felvillantja, jelzi.
Így aztán az özvegy cselekedetei sem
egészen világosak: miért jelenik meg
pl. az exhumáláson fekete ruhában,
gyászátýolos kalapban?

Persze, az író többnyire alátá-
masztja a düledező situációt. Érvek,
ellenérvek erős pilléreivel dolgozik.
Titokban tán a legvalószínűlenebb
helyzetre is tartalékol egy-két el-
fogadható magyarázatot. Mozgalmas
környezetrajzot teremt. A részletek
százféle valóság-elemével tereli el
figyelmünket a szerencsétlen kons-
telligációkról. S ha mindez nem elég,
mielőtt a helyzet ráomlana, fűrgén
»kivágja magát« belőle. Szereti a
gyorsaságot, a kifejező ugrásokat és
virtuóz »snittekét«. Gondoljunk a

Tökés Anna és Psota Irén

film zárójelenetére. Néhány pillanat-
tal előbb a főorvos még letörten bal-
lagott a bíróság lépcsőin, fölfelé...
A tárgyalás »kiesik« a kockákból —
de micsoda megkönnyebbülés újra a
műtőasztal mellett látni őt, kedélye-
sen és mosolyogva! S micsoda öröm
az álprobléma fülledtségéből ismét a
valóság friss levegőjére lépni!

»A sóbálvány« erényei természe-
tesen *Várkonyi Zoltánt*, a rendezőt
is dicsérik. Rendezése kulturált, ma-
gabiztos és tartózkodóan finom
munka.

A színészek közül *Tökés Annát* és
Páger Antalt kell kiemelnuünk. *Tökés*
Annát nem ragadják el ösztönei, ke-
rűli a nagy hatásokat — ezért ha-
tásos. *Páger* derekasan küzd szerepe
hiteléért. Kár, hogy *Ruttkay Éva*,
mintha nem is akarna játszani...
Bárdy György saját sablonját sok-
szorosítja tovább. A kisebb szere-
pekben *Psota Irén*, *Szemere Vera*,
Ladányi Ferenc, *Tordy Géza* és
Apáthy Imre tűnik ki.

GALSAI PONGRÁC